

Tariq Ali

Oktoberns kvinnor

Utdrag ur boken *The Dilemmas of Lenin* (Lenins dilemman) utg 2017

Kvinnor spelade en viktig roll under båda revolutionerna 1917, och i mycket högre utsträckning än de gjorde 1905. Februariresningen utlöstes faktiskt genom kvinnornas strejk inom textilindustrin i deras dubbla roller som arbetare och, i många fall, hustrur till frontsoldater. De skickade uppmaningar till metallarbetarna att stödja dem, och innan dagen var slut marscherade mer än 50 000 arbetare längs huvudstadens gator. De fick sällskap av husmödrar som tågade mot Duman med krav på bröd. Det var på den Internationella kvinnodagen (8 mars enligt den gregorianska kalendern) som den bolsjevikiska aktivisten Konkordia Samoilova hade gjort känd för ryssarna 1913, och som hade firats och markerats från och med detta år. Hitintills hade firandet utgjort en mindre händelse i ett fåtal städer. Att uppmärksamma den genom en masstrejk ledd av kvinnliga arbetare var något som aldrig tidigare hade hänt.

Det låg en särskild ironi i detta: Ryska kapitalister hade antagit att eftersom kvinnorna var den mest förtryckta, fogliga och socialt efterblivna (i den mening att de, till skillnad från de föregående årtiondenas kvinnliga terrorister, till största delen var analfabeter) gruppen i det ryska samhället, då skulle de enligt kapitalistisk logik utgöra de lydigaste medlemmarna av arbetarklassen, som skulle ställa till minst problem. Detta var en felbedömning. Alltmedan Första världskriget fortskred ökade behovet av arbetskraft. Andelen kvinnor på fabriken föröknades och tredubblades. Putilovs vapenindustri producerade också de mest militanta arbetarna och bolsjevikorganisatörerna, såväl manliga som kvinnliga.

Även i Moskva radikaliserades kvinnliga arbetare. En av dem, Anna Litveiko, som var arton år 1917, beskrev senare utvecklingen av kvinnofrågan i en kort memoarskrift. Hon arbetade tillsammans med två jämnåriga vänner i Elektrolampa-fabriken i Moskvaskas industribälte. Hon mindes när hennes far kom tillbaka hem 1905 från den sista barrikaden som fanns kvar i staden, ”helt sönderslagen med sönderrivna kläder och fickorna fulla av patroner”. Denna gång var det annorlunda. Många soldater och kosacker var på deras sida. I oktober måste man ta ställning. Vilken sida stod de på? Mensjeviker eller bolsjeviker? Anna beundrade de två bolsjevikiska organisatörerna som hon arbetade med. Vid den här fabriken sände mensjevikerna intellektuella för att ta kontakt med dem från utsidan, ”men sedan fick jag höra att det ofta var tvärtom – mensjeviker var arbetarna och bolsjeviker de intellektuella. Hur skulle jag få detta att gå ihop?”

En dag väntade hon på en av bolsjevikerna och frågade: ”Vad är skillnaden mellan bolsjeviker och mensjeviker?” Han svarade:

Du förstår, tsaren har sparkats ut, men *burzhuis* [bourgeoisin] har stannat kvar och tagit hela makten. Bolsjevikerna vill slåss mot bourgeoisin till slutet. Mensjeviker är varken det ena eller det andra.

Anna beslöt att ”om det var till slutet, då skulle jag ansluta mig till bolsjevikerna”. Hennes två vänner följde snart efter.¹

Ingen av medlemmarna i eller ledarna för de underjordiska politiska partierna i huvudstaden hade någon aning om att det var första dagen av en revolution, förutom de kvinnliga kontorsarbetare som Suchanov råkade få höra det från strax efter att han kommit till arbetet denna morgon. Kvinnorna gick ut dagen därpå också och denna gång åtföljdes de av männen. Och

¹ Anna Litveiko. ”In 1917”, i Sheila Fitzpatrick and Yuri Slezkine, eds, *In the Shadow of Revolution: Life Stories of Russian Women*, tr. Yuri Slezkine, Princeton, 2000, sid. 49-53. Denna fascinerande bok innehåller minnen från SR-kvinnor och sådana som tog ställning för de vita under inbördeskriget.

vänsterpartierna var nu klarvakna, skrev, tryckte och spred flygblad, av vilka de flesta lät likadant förutom bolsjevikernas, som också krävde fred och ett omedelbart slut på det imperialistiska kriget. Under detta veckoslut hade den milda brisen utvecklats till storm. Suchanov, som nu var ute på gatorna och gjorde anteckningar och kände av situationen, fick höra två ogillande personer i närheten. ”Vad är de ute efter?” undrade en karl som såg hemsk ut. Svaret kom från hans kamrat som var av samma sort: ”Dom vill ha bröd, fred med tyskarna och jämlikhet för judarna.” ”Mitt i prick”, tänkte den framtida historikern, och uttryckte sin glädje över denna ”briljanta formulering av den stora revolutionens program”.

Det fanns bara två kvinnliga medlemmar i bolsjevikernas centralkommitté 1917: Alexandra Kollontaj och Jelena Stasova. Varvara Jakovleva anslöt ett år senare, och blev utbildningsminister 1922 och senare finansminister. Mensjevikerna var inte mycket bättre. Den numeriska kontrasten mot den terroristiska Folkets vilja kunde inte ha varit mer slående, men till och med deras efterföljare, det Socialistrevolutionära partiet (SR), visade hur mycket som hade förändrats under det nya århundradet. Andelen kvinnor hade också minskat kraftigt i deras ledande organ, fast inte riktigt lika mycket i deras hemliga terroristflygel, Kamporganisationen.²

Jelena Stasova

Orsakerna till detta varierade. Kvinnliga arbetare hade i väldiga antal rekryterats till industri-kombinatena. En politisk jämförelse är lika avslöjande. Dessa män och kvinnor från de gamla grupperna som ville behålla sina allianser kan vid olika tidpunkter ha gått med i SR. Majoriteten av dem uppträdde nu öppet utan någon terroristförklädning.³

² Den upplöstes 1903 då det avslöjades att dess kommandant arbetade för Ochrana, tsarens hemliga polis.

³ Två SR:are, Alexander Kerenskij och Viktor Tjernov blev ledande medlemmar av den provisoriska regeringen. Kerenskij hade alltid varit en moderat politiker och för kriget; Tjernov hade deltagit i Zimmerwaldkonferensen och var förtjust i att säga till bönderna att när väl revolutionen kom, måste varje enskild godsägare och hans arvingar likvideras fysiskt för att någon reform skulle kunna lyckas. Som en ineffektiv jordbruksminister i Kerenskij's regering var den politik som han försökte genomföra helt annorlunda. En annan SR-medlem, Fanny Kaplan, försökte mörda Lenin i augusti 1918 och lyckades nästan.

Alexandra Kollontaj var inte den enda kvinna som spelade en viktig roll i det tidiga Sovjetunionen, men hon var utan tvivel en av de mer begåvade, och var försedd med ett obändigt oberoende tänkande. Det är i hennes arbete som vi kan se syntesen av revolutionär (socialistisk, inte radikal) feminism. Hon förstod bättre än de flesta kvinnofrigörelsens sociala, politiska och sexuella behov. Hon kunde ibland vara sträng i sina omdömen om kvinnor som hade annorlunda klassbakgrund, men dessa uppfattningar delades inte av många av hennes kamrater, manliga eller kvinnliga. Hon misstolkades avsiktligt och utmålades som en försvarare av permanent fritänkeri; på landsbygden använde mindre jordägare hennes namn till att varna fattiga lantarbetare att om de fullföljde planerna på kollektivjordbruk skulle de tvingas dela de yngre kvinnliga familjemedlemmarna med andra män, medan äldre kvinnor skulle kastas på sophögen.

Alexandra Kollontaj

Kollontaj var bara alltför medveten om det absurda i det mesta av propagandan och blev särskilt irriterad när hon anklagades för att prioritera sex framför kärlek. I sin korta självbiografiska skrift *En sexuellt emanciperad kommunistisk kvinnas memoarer*^{*}, förklarade hon att kärlek alltid spelat en viktig roll i hennes liv, men att det var ett övergående tillstånd. Viktigare var behovet att ”att inte betrakta kärleken som livets huvudsakliga innehåll utan sätta arbetet i centrum”. Hon kunde ha lagt till, ”...som män gör”. Hon ville att kärlek och arbete skulle kombineras i harmoni, men ”gång på gång blev resultatet ett annat, ty mannen försökte alltid påtvinga oss sitt eget jag och anpassa oss helt och hållet efter honom”. Valet stod mellan att acceptera denna position för livets skull, eller att avsluta förhållandet genom att opponera sig. Hon förklarade att när ”kärleken hade blivit till fjättrar för oss” var den enda utvägen att ”vårt inre reste sig mot” denna kärlek. ”Vi kände oss förslavade försökte lätta på kärlekens band”. Hon påstod inte att där inte fanns motsättningar i jakten efter frihet, tvärtom: ”där stod vi åter ensamma, olyckliga men fria – fria att ägna oss åt det arbete vi älskade och själva hade valt”. Detta var en av de tidiga kärnpunkterna för moderna feministiska värden, och som det tjugoförsta århundradet har backat från, trots ändlösa ärebetygelser över giftermål mellan homosexuella.

^{*} [En sexuellt emanciperad kommunistisk kvinnas memoarer](#)

Lenin sade [19 november] 1918: ”Erfarenheterna från alla befrielseörelser har visat, att revolutionens framgång beror på i vilken utsträckning kvinnorna deltar i den.”* Alla ryska revolutionärer, oberoende av fraktion eller parti, hade faktiskt alltid hållit med om detta. Ryska kvinnor spelade från 1860-talet och framåt en exemplarisk roll, mycket mer avancerad än sina systrar i resten av Europa och på alla andra kontinenter.

Debatter om kärnfamiljens roll i staden och på landsbygden och om äktenskapets funktion var mer avancerade och närvarande i Ryssland än någon annanstans under det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet. 1917 års revolutioner accelererade denna process ytterligare, eftersom dessa frågor inte längre var abstraktioner. Konkreta åtgärder behövde genomföras. Marx, Engels och Bebel hade alla hävdade att kapitalismen förnekade familjens traditionella seder och behov. I bondesamhällen agerade familjen som en kollektiv produktionsenhet. Alla arbetade, fast kvinnor arbetade hårdare. Clara Zetkin, som ingick i ledningen för det tyska SPD, analyserade med hjälp av dessa tre äldres verk skillnaderna mellan en bondefamilj och en proletär familj. Hon menade att den senare var en konsumtionsenhet, inte produktionsenhet. Detta utvecklades av de sovjetiska teoretikerna efter revolutionen. För Nikolaj Bucharin hade kapitalismen sått alla nödvändiga frön för upplösningen av familjen: produktionsenheten förflyttad till fabriken, lönearbete för såväl kvinnor som män, och naturligtvis stadslivets och arbetets rörliga natur. Kollontaj höll med om att familjen var på gränsen till utplåning. Vad som var avgörande för bolsjevikregeringen var att göra denna omvandling så smärtfri som möjligt, genom att staten tillhandahöll barndaghem, skolor och kommunala matserveringar av hög kvalitet och hjälp med hemarbetet. Lenin var en stark förespråkare av denna uppfattning. Hans kritik mot familjen var karakteristiskt frän. Han fördömde ”det borgerliga äktenskapets förfall, ruttenhet och orenhet, dess svårupplöslighet, mannens frihet, kvinnans förslavning, den otäcka förljugenheten i den sexuella moralen och de sexuella förhållandena”.

Clara Zetkin

Fienden var den manliga parten som helt och hållet undvek hemarbete och barnomsorg. ”Trots alla emanciperande lagar fortsätter kvinnan att vara *hemslavinna*”, rasade Lenin [juni] 1919, ”ty *hemmens småhushållning*, trycker ner, kväver, förslöar och förnedrar henne genom att fjättra henne vid köket och barnkammaren och förslösar hennes arbetskraft på ett nästan barbariskt improduktivt, småskuret, nervslitande, förslöande, blockerande arbete.”** Hans

* Detta tal ingår i samlingen [Lenin om kvinnans frigörelse](#) – Red

** [Ett stort initiativ](#)

lösning var densamma som andra revolutionära ledare förde fram vid denna tid: kollektiva kök, tvätterier, reparationsverkstäder, barndaghem, förskolor osv. Men för Lenin betydde avskaffandet av hemsilveriet *inte* att individuella hushåll eller familjer skulle försvinna.

Dessa uppfattningar åskådliggjordes i konstruktivisternas arkitektur. Moisej Ginzburgs lägenhetshus, både stora och små, var uttryck för den nya epoken. De gemensamma tvätterierna och matsalarna ansågs vara en stor succé. Lekplatsen var synlig från köksfönstret i varje lägenhet, och rumsstorlekar kunde ändras med väldiga träväggar på hjul. Ginzburgs vision var, som han förklarar i sitt mästerverk *Epok och stil*, till stor del inspirerad av hans fem år i Krim, där han trots inbördeskriget hade tid att besöka gamla moskéer och andra byggnader som han lärt sig mycket mera från än han någonsin gjort vid den klassiska akademien i Milano. Han beskrev tatarernas spontana, impulsiva arkitektur som ”följande en naturlig bana längs dess krokarna och oregelbundenheter, adderande ett motiv till ett annat med en pittoresk spontanitet som döljer en distinkt skapande ordning”. Pravdas byggnad i Leningrad, uppförd 1924, där han framgångsrikt samarbetat med två andra arkitekter, grundmurade hans rykte som en av den nya kulturens bästa representanter.⁴ Hans verk skulle snart fördunklas av Stalinperiodens opportunisterna, men lyckligtvis lämnades Ginzburg i fred. Han avled lugnt i sin säng 1946.

Bolsjevikerna var ytterst stolta över sina tidigaste dekret, varav de flesta hade skisserats av Lenin. För att markera den första årsdagen av revolutionen i oktober 1918 undertecknade den centrala exekutivkommittén enhälligt den nya lagen om äktenskap, familjen och förmynderskap. Den hade utformats av den radikala juristen Alexander Goichbarg, då trettiofyra år gammal, som förklarade att dess syfte var att påskynda den traditionella familjens ”borttynande”. ”Proletär makt”, skrev han, i en tid när sådana förhoppningar var ganska vanliga, ”formar sina regler och lagar dialektiskt, så att varje dag av deras existens underminerar behovet av deras existens.” Målet var en lag som ”gör lagstiftning överflödigt”. Goichbarg, tidigare mensjevik, baserade sina idéer på den politiska filosofi som ligger bakom Lenins *Staten och revolutionen*. Åtskilliga historiker har anmärkt att det under revolutionens första år verkade det som om Pariskommunen återupplevdes.

Den nya familjelagen saknade föregångare i historien.⁵ De tsaristiska familjelagarna ramades in av behoven från den ortodoxa kyrkan och andra religioner när det var nödvändigt. En jämförelse med det nutida Saudiarabien och de wahhabitiska föreskrifterna är lärorik. Patriarkal brutalitet framtvängdes av kyrkan med samma energi. Kvinnor behövde tillstånd av män för praktiskt taget allting, inklusive ett pass. Total lydnad krävdes och kvinnor hade inga rättigheter förutom i fråga om egendom. Västliga familjelagar som härstammade från ren feodalism hade instiftat ”gemensamt” ägande, vilket i praktiken innebar manligt ägande och dominans.

⁴ 1986, vid en av mina sista besök i gamla för-oligarkiska Moskva, blev jag tillfrågad av mina värdar vid Författarunionen (då inrymd i en gammal adelsmans herrgård, nära familjevänner till Tolstoj på vilken denne hade baserat Natasjas familj i *Krig och fred*) vad jag ville göra på min lediga dag. Jag frågade om jag kunde se det konstruktivistiska Moskva. En tatarisk arkitekt gick med på att bli min guide och det visade sig vara en verkligt minnesvärd turné. Byggnaderna var fortfarande kvar, men nästan osynliga tills de utpekades. Jag tillbringade lång tid i varje, med min kunniga guide som pekade på alla speciella inslag. Det var då jag hörde namnet Ginzburg för först gången. Den speciella begivenheten låg några kilometer från stadens centrum, i det som en gång hade varit det första nya industriområdet efter revolutionen. Fabrikerna hade för länge sedan försvunnit men ett medelstort lägenhetskvarters för arbetarklassfamiljer fanns fortfarande. Det var faktiskt häpnadsväckande. En allmän tvättstuga fungerade. Jag blev förevisad en typisk lägenhet. Alla kök hade fönster varifrån man hela tiden kunde se barnens lekplats. De hjulförsedda träväggarna medgav anpassning av planlösningen efter behoven. Jag kunde inte undgå att jämföra detta Jerusalem, med dess gröna ytor, med merparten av de brutala bostadskvarteren i efterkrigs-England. Bristen på fantasi i Storbritannien var chockerande. Epoker och stilar.

⁵ För en mer detaljerad diskussion om detta och relaterade problem rekommenderar jag starkt det klassiska arbetet av Richard Stites, *The Women's Liberation Movement in Russia: Feminism, Nihilism and Bolshevism, 1860-1930*, Princeton, 1978. Lika användbara är två senare studier: Wendy Z. Goldman, *Women, the State and Revolution*, Cambridge, 1993, och Jane McDermid and Anna Hillyar, *Midwives of the Revolution*, London, 1999

Den ryska kyrkan accepterade separat äganderätt i fråga om hemgift, arv, gåvor och jord. Detsamma gäller i Saudiarabien. Kvinnor nekas politiska rättigheter och jämställdhet, men kan äga tillgångar; affärsidkande kvinnor fungerar utmärkt.

Några månader efter Oktober 1917 avskaffades genom ett dekret alla tsaristiska lagar som gällde familjen och kriminaliseringen av sodomi. Kvinnor var inte längre juridiskt underlägsna, de hade samma rättigheter som män; det religiösa äktenskapet var ogiltigt och endast civila äktenskap erkändes av lagen; skilsmässa garanterades så snart den ena parten begärde det, och det behövdes inga skäl. Samma sak med underhåll: samma garantier för båda parter. De egendomslagar som hade hundratals år på nacken avskaffades, och gjorde slut på manliga privilegier och fick bort stigmat med utomäktenskapliga barn. Alla barn tillerkändes samma rättigheter oberoende av om föräldrarna var gifta. Detta innebar en radikal omstöpning av den europeisk lagstiftning genom att koppla isär familjens skyldigheter från äktenskapliga kontrakt eller intyg. Intressant nog godtogs inte privata adoptioner med motivet att den nya staten skulle utgöra en bättre förälder än individuella familjer. Med hänsyn till landsbygdsbefolkningens överlägsenhet i antal var man rädd att användandet av barnarbete på landsbygden i annat fall skulle underlättas. Mer utopiska pedagoger förde fram att avskaffandet av privat adoption var ett övergångssteg mot att staten tog över all barnomsorg.

Kritiker av det nya systemet förklarade att åtgärderna var en kapitulation inför borgerliga normer. Goichbarg skrev: ”De skrek åt oss: registrering av äktenskap, formella äktenskap, vad är detta för slags socialism?” Och N. A. Roslavets, en kvinnlig ukrainsk delegat i 1918 års centrala exekutivkommitté, där de nya lagreglerna diskuterades, var arg för att staten skulle ha något med äktenskap att göra över huvud taget. Det var ett individuellt beslut och skulle förbli det. Hon förklarade lagen som ”en borgerlig kvarleva”: ”inblandningen av staten i äktenskapsfrågan, till och med i form av registrering som lagen föreslår, är fullständigt obegriplig, inte bara under ett socialistiskt system, utan också under övergången” och drog ilsket slutsatsen, ”jag förstår inte varför denna lag upprättar obligatorisk monogami”. Som svar hävdade Goichbarg att hon och andra måste förstå att huvudskälet för att införa en icke sakral lag var att ge folk som ville registrera ett äktenskap ett alternativ till kyrkan. Om staten inte gjorde detta skulle många, särskilt på landsbygden, genomföra hemliga kyrkbröllop. Han vann dispyten, men efter en omfattande debatt.⁶

Under tiden, 1919, organiserade den revolutionära regeringen *Zjenotdel* (departementet för arbete bland kvinnliga arbetare och lantarbetare), vars syfte var kvinnofrigörelse. Dess ledarskap bestod av kvinnor som hade varit aktiva inom detta fält under de avgörande förrevolutionära åren – Inessa Armand, Alexandra Kollontaj, Sofia Smidovitj, Konkrodia Samoilovna och Klavdija Nikolajeva – och som förstod kvinnors särskilda behov. Denna kvinnofrigörelse var inte något mål för majoriteten av kvinnor. Socialdemokraterna och både Vera Zasulitj och Rosa Luxemburg betraktade det som en avvikelse vid en tidpunkt då mänskligheten som helhet stod inför enorma uppgifter. *Zjenotdel*-kvinnorna såg inte sig själva som utopister. De ansåg helt enkelt att kvinnofrigörelsen var en av de uppgifter som revolutionen stod inför. Ingen av dem trodde att det kunde uppnås snabbt eller ens under deras livstid, men den måste inledas *nu*, annars skulle frågan försvinna i bakgrunden. Och omedelbara åtgärder måste vidtas i fråga om överföring av hushållens småsysslor och barnomsorgen till statliga institutioner. Med detta menade de inte väldiga falangstärer [en slags kollektiv], som Fourier, Tjernysjevskij och Bucharin föreställde sig. Kvinnorna ville att kommunledningarna skulle tillhandahålla lokala institutioner, som gratis daghem, allmänna matsalar och tvättstugor. Detta blev ämne för het debatt. Vid en kvinnokonferens i september detta år hävdade Lenin att *Zjenotdel*'s krav och arbete ”inte kan ge några snabba resultat och inte göra någon lysande effekt”.

⁶ Goldman, *Women, the State and Revolution*, s. 44-6

Trotsky hävdade samma sak i åtskilliga tidningsartiklar, med många exempel från arbetarklassliv som visade att det var nödvändigt att gå fram försiktigt, samtidigt som han också försvarade ståndpunkten att abstrakt propaganda inte var tillräckligt för att förändra könsrelationer. Det krävs några gärningar, några exempel för att visa fördelarna för alla inblandade.

I själva verket var det tyvärr de gamla bolsjevikerna (män och kvinnor) som visade sig vara utopisterna. Avskaffande av privatäganderätt var inte tillräckligt. Konservatismens seger i Sovjetunionen efter 1930 ledde till en ”sexuell Thermidor” och återupprättande av ”traditionella” kvinnoroller även utan några lagändringar, förutom att homosexualitet åter kriminaliserades 1934. I skarp kontrast mot detta genomfördes Zjenotdels praktiska förslag efter inbördeskrigets slut av arkitekter som ritade nya bostadsområden för arbetare, såsom förklarats ovan.

På den nationella nivån var Zjenotdel-medlemmar extremt aktiva för att försäkra sig om att kvinnor inte blev förbigångna när det gällde tjänstgöring i militära revolutionskommittéer, den lokala parti- och fackföreningsapparaten och Röda arméns politiska avdelning. Återigen tjänade deltagandet av ryska kvinnor i partisankrigen och den underjordiska terrorismen som exempel. Bondkvinnor hade 1812 ofta avrättat franska soldater som skurits av från Napoleons armé med hjälp av liar eller högafflar, eller helt enkelt bränt dem levande.

Under inbördeskriget tjänstgjorde många kvinnor som politiska kommissarier och sjuksköterskor vid fältsjukhusen. Partisanlivet var hårt, men kvinnor uppskattade den jämlikhet de åtnjöt med männen, en tradition som skulle komma att få en ny höjdpunkt under Andra världskriget. Richard Stites beskriver hur ”tillfångatagna sköterskor ofta behandlades särskilt brutalt av de vita. I närheten av Petrograd hängdes 1919 tre sjuksköterskor i bandage från bjälkarna i deras fältsjukhus med sina nålar från Komsomol (Ungkommunisterna) stuckna genom deras tungor”. Och tusentals kvinnor tjänstgjorde i Röda armén och ”stred på varje front med alla slags vapen, var gevärsskyttar, beväpnade tågkommendant, artillerister”.⁷ De blev också spioner. Lenin var ytterst imponerad av rapporter från Odessa och Baku, att de bättre utbildade Röda armé-kvinnorna med framgång hade konfronterat franska och brittiska soldater som stred med de vita och argumenterat på soldaternas egna språk mot utländskt intervererande. Han beordrade att det skulle skapas en särskild skola för spionage och desorganisation. Denna var inrymd i ett stort hus i Moskva under ledning av den legendariske georgiske revolutionären Kamo, vars hjältedåd inom den anti-tsaristiska underjordiska kampen var legio. De som hade gått igenom skolan (av vilka många var kvinnor, inklusive den begåvade Larissa Reisner) bildade Första partisanavdelningen för speciella uppdrag.⁸

Det var på andra fronter i kampen för jämställdhet som bolsjevikkvinnorna mötte allvarligt motstånd. Det ledde till stora problem när de etablerade blygsamma högkvarter i Kaukasus och Centralasien, eller för den delen i Ukraina. Kvinnorna från området var förskrämda och blyga. Männen hotade feministerna med våld, även om deras hustrur endast lärde sig läsa i någon av Zjenotdels ”läsestugor”.

Efter en resa till Kaukasus 1920 rapporterade Clara Zetkin till Zjenotdels huvudkontor vad kvinnor hade berättat för henne efter veckolånga försök att övertyga dem om att tala:

Vi var tysta slavar. Vi var tvungna att gömma oss i våra rum och krypa för våra män, som var våra herrar.

⁷ Stites, *The Women's Liberation Movement in Russia*, s. 318.

⁸ Cathy Porter, *Larissa Reisner: A Biography*, London, 1988. Porter är också författare till en annan fängslande biografi om en sovjetisk revolutionär feminist: *Alexandra Kollontai*, London, 2013.

Våra fäder sålde oss vid tio års ålder, eller ännu tidigare. Vår make slog oss med en käpp och piskade oss när det föll honom in. Ville han att vi skulle frysa, så frös vi. Våra döttrar, som var till glädje för oss och till hjälp huset, sålde han, precis som vi hade blivit sålda.

Det arbete som utfördes av Zjenotdel-kvinnor på lägre nivå runt om i landet bar otvivelaktigt frukt. Det lade grunden för att införa ett strängt system för könsjämlighet till och med i de mest socialt efterblivna delarna av det unga Sovjetunionen.⁹ Dessa modiga kvinnor med stort självförtroende konfronterade männen ansikte mot ansikte utan vapen eller vakter. Tre Zjenotdel-medlemmar dödades ”av banditer”. Mitt i en muslimsk stad visades en film med en muslimsk hjältinna som vägrade att gifta sig med en gammal man som hade köpt henne. I Baku attackerades kvinnor som kom ut från en Zjenotdel-klubb av män med vilda hundar (det var inte så stor skillnad mellan de två) och vanställdes med kokande vatten. En tjugo år gammal muslimsk kvinna, som var glad för att ha gjort sig fri, gick för att bada i en baddräkt. Hon skars i bitar av sin far och sina bröder för att hon hade ”kränkt deras värdighet”. Det begicks 300 liknande mord (kontrarevolutionära övergrepp, sett från statens sida) under bara tre månader 1929. Men trots patriarkal terror vann kvinnorna i slutänden. Hundratals muslimska och andra kvinnor i dessa regioner började arbeta frivilligt som översättare och kontorsarbetare på Zjenotdels kontor. Och det finns extremt gripande rapporter om hur tusentals kvinnor under varje Första maj och Internationell kvinnodag *frivilligt* och med fräckhet kastade av sig sina slöjor. Egenfrigörelse var den modell Zjenotdel förespråkade, inte statligt tvång. Och det fungerade.

Ett antal ledande bolsjeviker hade varit emot Zjenotdel. Rykov, som var djupt engagerad i de övervägande manliga fackföreningarna, krävde att Zjenotdel skulle upplösas eftersom den var splittrande. Zinovjev var till och med emot sammankallandet av 1919 års kvinnokongress. Andra ville använda den som ett sätt att föra bolsjevikkvinnorna åt sidan och lämna det ”verkliga” partiet åt männen, vilket mer eller mindre var fallet ändå. Jelena Stasova, partisekretär i oktober 1917, förflyttades från sin position i samband med att huvudstaden flyttade till Moskva. Hon blev arg (trots att hennes efterträdare Jakov Sverdlov var den mest begåvade organisatören som var tillgänglig) och vägrade att låta sig förflyttas till Zjenotdel, och blev en av de politiska sekreterarna i Lenins kontor. Lenin själv försvarade Zjenotdel ihärdigt mot alla former av reduktionism. I vad som antagligen utgjorde hans sista uttalande i ämnet (i samtal med Clara Zetkin), svarade han ilsket när hon informerade honom om att många ”bra kamrater” var motståndare till varje uppfattning om att partiet skulle bilda särskilda organ för ”systematiskt arbete bland kvinnor”. De hävdade att alla behövde befrias, inte bara kvinnor, och att Lenin hade förfallit till opportunism på denna punkt. Zetkin skriver:

Detta är ingen nyhet eller något bevis, sa Lenin. Du får inte låta dig vilseledas av detta. Varför finns det aldrig – inte ens här i Sovjetryssland – lika många kvinnor som män i partiet? Varför är så få kvinnor organiserade i fackföreningar? Det är fakta som leder till eftertanke... Därför är det också riktigt att vi ställer krav som gynnar kvinnorna... Våra krav bottenar i de praktiska slutsatser vi har dragit av kvinnornas brännande behov, det borgerliga samhällets skändliga förödmjukande av kvinnorna och mannens privilegierade ställning. Vi visar att vi är medvetna om dessa behov, om förödmjukelsen av kvinnan och mannens privilegierade ställning. Vi visar att vi avskyr, ja, verkligen avskyr och är villiga att avskaffa allt som förtrycker och plågar de arbetande kvinnorna, hemmafruarna, bondekvinnorna, småborgarnas fruar, ja, ibland till och med de besuttna klassernas kvinnor.¹⁰

⁹ Muslimska kvinnor från de gamla sovjetrepublikerna är bland de bäst utbildade i hela den muslimska världen och är helt integrerade som läkare, professorer, lärare, piloter, advokater och så vidare. Jag mötte två av dem på en konferens om islam för några år sedan, där de var kraftfullt försvarade modernitet mot några relativister. Jag frågade vem de var och en av dem svarade: ”Vi är gamla sovjetiska kvinnor”.

¹⁰ Clara Zetkin, [Minnen av Lenin](#)

Översättning: *Göran Dahlman*

Recension av Tariq Alis bok *The Dilemmas of Lenin*:

Paul Le Blanc: [Lenin bakom förvanskningarna](#)

Tariq Ali om Lenin och den ryska revolutionen:

[Skönlitteraturens betydelse för Lenin](#)

[De tio bästa böckerna om den ryska revolutionen](#)

Böcker av Tariq Ali:

De nya revolutionärerna (redigerad av Tariq Ali) (1969)

[Pakistan. Militärvälde eller folkmakt.](#) (1970)

[Det stalinistiska arvet](#) (antologi red av Tariq Ali) (1984)

Nehrus och Gandhis: en indisk dynasti (1986)

Fundamentalisternas kamp (2005)

Bush i Babylon (2006)

Tyst: det som inte får sägas, det vi inte får veta (2006)

Pakistan mellan diktatur och korruption (2010)

Obamasyndromet: reträtt på hemmaplan, eskalering utomlands (2011)

Vad var kommunismen?: en kritisk betraktelse (2012)